

**Úpravy sakrálnych interiérov v súčasnosti v zmysle záverov
Druhého vatikánskeho koncilu – problematika stále aktuálna**

**Modifications of Sacral Interiors at present
in accordance with the Conclusions
of Second Vatican Council – the still current Issue**

ANDREJ BOTEK, BEATA POLOMOVÁ

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok
Fakulta architektúry a dizajnu STU

Abstract

Second Vatican Council was a tremendous event in the modern life of the Catholic Church. It brought new impulses for many areas, one of them was the liturgy. A changed view of the church as a space where the believers around the Lord's table celebrate Eucharisty, brought necessity of adjustments in the interiors of churches in order to enable new liturgy. The adjustments were realized in all churches – historical and recently built as well. These changes were done in the 60ies – 70ies years of the 20th century. Mainly in our conditions they have provisional character, or a works of craft built in a hurry. They have often historicizing shape and decoration. In the western countries we can observe greater emphasis according to the artistic level. This situation, realized in whole the Church, is not final. From the beginning of the 21st century till today these older elements and modifications are being replaced by more artistically demanding ones. They mostly reflecting current artistic tendencies. This article deals with this theme in general, then it illustrated this new changes by giving examples from home and abroad.

Keywords: Second Vatican Council, Catholic Churches, Interior's Modifications, Liturgical Elements.

Úvod

Druhý vatikánsky koncil (1962-65) bol druhým celocirkevným koncilom od doby koncilu Tridentského (1545-63). Prvý vatikánsky koncil, ktorý zvolal pápež Pius IX. v roku 1868, musel byť z dôvodu francúzsko – pruskej vojny v roku 1870 prerušený a už sa viac nezišiel¹. Druhý vatikánsky koncil zvolaný Jánom XXIII. a dokončený Pavlom VI. bol udalosťou, ktorá v mnohých oblastiach priniesla výrazné zmeny v pohľade na vzťah katolíckej cirkvi k svetu, iným náboženstvám i vo vnútrocirkevnom meradle. Jedna z najdôležitejších zmien koncilu sa týkala ekleziológie. Z viac inštitucionalizovaného pohľadu sa väčší (preformulovala by som túto časť, hlavne viac a väčší) dôraz položil na jej transcendentný, duchovný rozmer².

Sakrálna architektúra v najucelenejšej podobe vyjadruje duchovné poslanstvo, určuje prostredie stretnutia človeka s transcendentným Bohom a miesto kultu a liturgickej praxe³. Pre architektúru a interiér chrámov sa stala dôležitou konštitúcia Sacrosanctum Concilium – o posvätnnej liturgii⁴. Jedným z dôležitých hľadísk bol aj zmenený pohľad na charakter bohoslužieb, kde sa ťažiskovo začal akcentovať na stretnutie veriacich okolo Pánovho stola. Tento princíp mal výrazné dôsledky pre celkové riešenie nových chrámov i chrámových interiérov. Ihneď začali diskusie odborníkov – liturgistov, teológov, architektov, umelcov, o dôsledkoch tejto zmeny na koncepciu architektúry.⁵ V nasledovnom príspevku sa chceme zamerať na problematiku nových úprav sakrálnych interiérov rímskokatolíckych kostolov. Gréckokatolícka Cirkev je súčasťou všeobecnej Cirkvi, ale vzhľadom na stáročnú tradíciu inej liturgie sa na jej kostoly závery koncilu nevzťahujú.

Historickou udalosťou sa stal 4. december 1963, keď bola prijatá Konštitúcia o posvätnnej liturgii – Sacrosanctum Concilium. Obsahuje dôležité výpovede o podstate liturgie a vytýčila míľniky pre jej budúcu zásadnú reformu⁶. Podstatným obratom ovplyvňujúcim architektúru bolo opustenie stáročia prevládajúcej koncepcie

¹ Gabriela GENČÚROVÁ, „Dejinný kontext a teologické otázky *Dei Filius*“, *Verba Theologica. Teologický časopis* 16, č. 1 (2017): 41. K tomu vid' Tomáš PETRÁČEK, „Druhý vatikánsky koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI.“, *Verba Theologica. Teologický časopis*, 15, č. 1 (2016): 5-24.

² Martin MAĎAR, „Synodalita oživuje prijatie ekleziológie Božieho ľudu a teológie miestnej Cirkvi“, *Verba Theologica, Teologický časopis* 22, č. 1 (2023): 21. <https://doi.org/10.54937/vt.2023.22.1.20-34>

³ Andrej BOTEK, „Kostol ako miesto pre tajomstvo“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 89.

⁴ „Sacrosanctum Concilium – konštitúcia o posvätnnej liturgii“, in *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I.* prel. Stanislav Polčín, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993, s. 181-223.

⁵ *Kunst im heiligen Dienst. Werkheft. Liturgischer Kirchenbau nach dem Konzil*, Hrsg Elfriede Kiel, Karl Schollmeier, Leipzig: St. Beno-Verlag, 1967.

⁶ Adolf ADAM, *Liturgika. Kresťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 62. Za najdôležitejšie zmeny v rámci reformy sa zvyčajne považujú zavedenie národných jazykov a obrátenie kňaza „tvárou k ľudu“ počas svätej omše. Kľúčovým prvkom reformy však nebola fyzická orientácia kňaza, ale aktívna účasť veriacich. Andrej KRIVDA, „Oltár v pokoncilových liturgických normatívnych textoch“, *Liturgia. Časopis pre liturgickú obnovu*, 21, č. 1 (2011): 50-51.

pozdlžneho kostola, symbolizujúceho spoločnú cestu, v prospech centrálnych dispozícií, lepšie umožňujúcich priestorové vyjadrenie zhromaždenia veriacich okolo Pánovho stola. Cirkev si nemôže dovoliť strácať sa v minulosti. Lebo si uvedomuje svoju úlohu v tomto čase, nájsť v ňom svoj výraz⁷. Dejiny pastorácie ukazujú, že z vnútornej dynamiky kresťanskej viery vznikajú neprestajne nové spoločenstvá. Možno povedať, že kresťanská viera je v princípe spoločenská⁸. Od doby II. vatikánskeho koncilu však došlo k zmenám v celkovej náboženskej situácii. Všeobecne môžeme vnímať i postupujúcu sekularizáciu, individualizáciu⁹, ale súčasne i nárast potreby duchovnosti. Čo sa týka reformy liturgie po Druhom vatikánskom koncile, v súčasnosti sa môžeme veľa naučiť aj z reflexie, ktorá prebieha už po realizovanej reforme v prostredí západnej Cirkvi. Ak sa príliš zdôrazňujú praktické veci, hrozí, že sa zo zreteľu stratí to, čo je v centre. A východiskovým bodom koncilu je Pascha¹⁰.

Odraz liturgických zmien

Pri akýchkoľvek úpravách v historických chrámoch si treba uvedomiť najmä tieto skutočnosti: symboliku chrámu, priebeh liturgie a výtvarný koncept. Vo vývoji kresťanského chrámu sa kládli v jednotlivých obdobiach dôraz na rozličné idey, čo súviselo s ponímaním kostola i Cirkvi v spoločnosti. Zmena interpretácie významu chrámu mení i jeho symboliku, a tým aj architektúru.¹¹ Je jasné, že historické kostoly vykazujú vysokú mieru hodnôt – architektonických i umeleckých a sú neodmysliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva. Tieto hodnoty pri úpravách je potrebné zachovať. Avšak nemožno vo fungujúcom chráme, ktorý je živým miestom slávenia bohoslužby, negovať súčasnú liturgiu s jej symbolikou. Tá je novou kultúrnou vrstvou. Principiálne vzniká problém stretania dvoch liturgických symbolík – starej smerovej a novej centrujúcej. Z toho hľadiska je úprava presbytéria starších chrámov náročnou architektonickou úlohou. Prelomovú otázku, či uprednostniť kult (prevádzku) alebo kultúru (pamiatku) nemožno riešiť ani konfrontačne ani uniformne. Pravdivosť výpovede, výtvarná originalita, znakovosť, nová symbolika sa môžu stať tvorivou cestou, akou možno dospieť

⁷ Ladislav HANUS, *Kostol ako symbol*, Bratislava: Lúč, 1995, s. 364.

⁸ Peter SEPP, „Potrebuje cirkev na Slovensku len kostoly?“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 54.

⁹ Individualizmus zasahuje aj spoločenskú a morálnu subscénu, pričom jedinec sa chce vymaniť spod všetkých foriem inštitucionalizovanej kontroly a autority. To má dôsledky i náboženskej oblasti. Kamil KARDIS, Katarína KUNDRAČÍKOVÁ, „Náboženská zmena na pozadí sociokultúrnych dôsledkov“, *Theologos, Theological revue* 22, č. 2 (2019): 74.

¹⁰ Marcel MOJZEŠ, „Od reformatio k metamorfosis. Nový biblický a duchovný rozmer pojmu „reforma liturgie“, *Theologos, Theological revue* 21, č. 1 (2020), s. 169.

¹¹ Beata POLOMOVÁ, „Interpretácia hodnôt sakrálnych architekturných úprav historických presbytérií“, in *Metodológia obnovy architektonického dedičstva*, ed. Martina Patschová, Bratislava: Fakulta architektúry STU, 2000, s. 74.

k úspešnému výsledku¹². Problém s prispôsobovaním chrámov minulosti na pokonciovú liturgiu má svoje žriedlo v odlišnej náboženskej koncepcii. Možnosti prispôsobenia závisia od konkrétneho slohu i samotnej podoby chrámu¹³.

Dôležitou skutočnosťou je aj zmena času slávania liturgie, ktorá však nastala už pred koncilom. Až do 2. polovice 20. stor. sa bohoslužby slúžili ráno, preto napr. do stredoveku boli kostoly orientované presbytériom na východ, kde vychádzajúce slnko symbolizovalo zmŕtvychvstalého Krista. Chrám bol osvetlený oknami a sviecami. Svetelný režim katolíckych kostolov poskytoval teda iné vnímanie jeho priestorov a výzdoby. Umelé svetlo sviec podporovalo najmä vnútorné liturgické dianie. 20. storočie narušilo vedomý špecifický ráz vnášaný slnečným svetlom najmä dvoma faktormi: elektrickým osvetlením a zavedením večerných bohoslužieb. Pre riešenie interiérov chrámov to znamená, že počas liturgie - pri čítaniach a pri pohybe, potrebujeme umelé osvetlenie. Je dôležité vyhnúť sa rušivému protisvetlu a dbať, aby sa svetelne nezdôrazňovali tie miesta, ktoré pre liturgiu nie sú podstatné a odvádzali by od pozornosti na dianie.¹⁴ Druhým zámerom umelého osvetlenia môže byť prezentácia architektonických a umeleckých hodnôt, čo prináša ďalšie prvky. Pri obnovách chrámov je umelé osvetlenie významnou súčasťou zásahov.

Je dôležité zamyslieť sa nad tým, čo v dnešnej situácii znamená katolícky kostol - aká je jeho hlavná idea, symbolika, doktrína. Od nepamäti je symbolika kostola mnohovrstvová. V historických etapách sa vždy viac zdôrazňovala tá črta, ktorá najlepšie vystihovala dobovú teologickú situáciu. Kostol je predovšetkým symbolom Krista a Cirkvi - „mystického tela Kristovho“¹⁵. V priebehu dejín sa zdôrazňovali i iné aspekty (Nebeský Jeruzalem, Boží hrad, Božie mesto, Boží príbytok). Kultúra symbolov je doménou náboženských kultúr. Náboženstvá si pri stretnutí so sakrálnym vo všetkých dobách a miestach pomáhali sémantikou symbolov. Náboženské symboly odkazujú na to, čo nás obopína, na šifry transcendencie¹⁶. Ľudia od pradávna vedeli, že celá skutočnosť sa nedá vyjadriť len slovami a pojmami, pomáhali si preto symbolmi. Symbol je viditeľné znamenie neviditeľnej skutočnosti¹⁷. Chrám sa determinoval nielen ako priestor pre zhromaždenie veriacich, ktorý pre toto zhromaždenie vytvára priestorové možnosti a tvarmi poďáva symbolické výpovede, ale prerástol priamo na symbolického reprezentanta

¹² Tamtiež, s. 75.

¹³ Andrej FILIPEK, „Sú naše kostoly estetické a liturgicky funkčné?“, in *Kríza kresťanskej kultúry? Znepokojenie - nádej - perspektívy*, ed. Alena Piatrová, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2007, s. 82.

¹⁴ Beata POLOMOVÁ, „Svetlo v kostole“, in *Príbehy pamiatok a obrazov. Zborník príspevkov k sedemdesiatinám Ivana Gojdiča*, eds. Ingrid Halászová, Peter Megyesi, Richard E. Pročka, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta 2018, 351.

¹⁵ HANUS, *Kostol ako symbol*, s. 17.

¹⁶ Daniel SLIVKA, „Paul Ricouer - teória odstupov a jeho prínos v interpretácii symbolov“, in *Theologos, Theological revue*, 22, č. 1 (2020): 204.

¹⁷ Ján Chryzostom KOREC, *O tajomstvách a Zjavení*, Bratislava: Lúč, 1993, s. 31.

cirkevného spoločenstva a Božej prítomnosti na zemi. Stal sa dôležitým sebareflexným fenoménom, vytvárajúcim vonkajšie demonštrovanie náboženskej idey¹⁸.

Nový pohľad koncilu - dôsledky

Druhý vatikánsky koncil zdôraznil kostol ako miesto stretávania Božieho ľudu okolo Pánovho stola. Ako zhromaždenie Božieho ľudu je potrebné vnímať jeho štruktúru a zaangažovanosť do liturgie – tu treba odlišovať kňaza s asistenciou, zbor a samotných veriacich¹⁹. Katolícky chrám je nielen miestom bohoslužby, udeľujú sa v ňom rôzne sviatosti, pobožnosti, má byť aj miestom súkromnej modlitby. V dnešnej dobe aj aktivity spoločenského, pastoračného charakteru. Aj tieto skutočnosti ovplyvňujú dispozíciu a priestorové riešenie. Konkrétny kult má na priestor hlbšie nároky, vyžaduje, aby tlmočil jeho doktrínálne základy. Na druhej strane architektonická koncepcia vymedzuje kompetencie účastníkov liturgického aktu, takže priestor je podstatným znakom liturgie²⁰. S ohľadom na ťažiskový pohľad spoločenstva dnes vystupuje do popredia typ komplexne riešeného kostola s pastoračným centrom. Je to vlastne odvodenie od farského centra, kde farnosť je cirkev v malom, jej partikulárna časť²¹.

Liturgický priestor je vždy podmienený konkrétnym teologickým myslením²². Zmena pohľadu na chrám a prízvukovanie aktívnejšej účasti veriacich na slávení liturgie priniesli nutnosť úprav v interiéroch historických, ale i krátko pred koncilom postavených kostolov. Predkoncilovej architektúre dominovali pozdĺžne dispozície s radmi za sebou situovaných lavíc a s presbytériom oddeleným víťazným oblúkom od lode. Liturgia sa odohrávala pri hlavnom oltári, ktorý stál na osi stavby pri zadnej stene, čím vytváral prirodzený kompozičný vrchol. Jeho súčasťou bolo i tabernákulum – teda na jednom mieste sa sústreďovali dve ťažiskové miesta chrámu – , oltár, na ktorom sa slávila obeta sv. omše a tabernákulum, uchovávajúce Eucharistiu. Kňaz konal bohoslužbu chrbtom k ľudu, obracal sa len na niektoré úkony. Sedes kňaza sa síce vyskytoval v ranokresťanskom období, avšak ešte v skorom stredoveku zanikol, keďže kňaz sa zdržiaval iba pri oltári. Existovalo len biskupské sedadlo, umiestňované najčastejšie bokom od oltára²³. Kázeň sa prednášala z kazateľnice situovanej na bočnej stene alebo pilieri v lodi.

¹⁸ Andrej BOTEK, *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre. Dizertačná práca*, Bratislava: FA STU, 2005, s. 15.

¹⁹ Andrej FILIPEK, „Chrám – teologický pohľad na dom Božieho ľudu“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 9.

²⁰ Andrej BOTEK, „Katolícky kostol v dnešnej diskusii“, *Studia Aloisiana* 14, č. 2 (2023): 16.

²¹ Jozef HLINICKÝ, „Kostol pre našu dobu“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 23.

²² SEPP, Peter. 2000. „Anamneticko-epikletický rozmer modlitby ako determinant modlitbového priestoru.“, in *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*, ed. Magdaléna Kvasnicová, Štefan Šlachta, Ladislav Čarný, Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, 2000, s. 30.

²³ ADAM, *Liturgika*, s. 415.

Prijímanie sa podávalo kľáčiacky pri oltárnom zábradlí – cancelli. Tieto „prevádzkové“ zásady vyžadovali od kléru a veriacich značnú pohybovú disciplínu, poukazujúcu na usporiadanosť a poriadok bohoslužby.

So zmenou po Druhom vatikánskom koncile sa začalo celebrowať tvárou k ľudu, i keď koncilové dokumenty to pôvodne nepredpokladali²⁴. Prestal preto vyhovovať prístenný oltár a oltár/obetný stôl sa začal vysúvať smerom k lodi – najčastejšie na rozhranie presbytéria a lode. Pri krátkom presbytériu, a teda prílišnej blízkosti k starému hlavnému oltáru je stále vzdialený od veriacich, pri vysunutí napr. až do lode (napr. pri chrámoch s transeptom) hrozí, že sa presbytérium môže stať nevyužitou časťou kostola²⁵. Aby bol viditeľný, staval sa na nové vyvýšené pódia. Oltár sa stal stredobodom chrámu s ideálnym riešením tak, aby ho veriaci mohli obkolesiť²⁶, čo však pri historických kostoloch bolo ťažko realizovateľné. Na liturgické čítania sa zaviedlo ambo²⁷. Začalo sa situovať na bočnej strane presbytéria, vysunuté k veriacim²⁸. Kňaz začal kázať priamo z amba, prestala sa používať kazateľnica (vo veľkej miere to umožňoval technický pokrok, dopĺňanie ozvučovacej aj osvetľovacej techniky). Miesto pre sedenie kňaza s asistenciou sa najčastejšie presunulo priamo pred starší hlavný oltár alebo, ak to priestor umožňoval, po jeho bočnej strane.

V nových kostoloch sa tabernákulum začalo umiestňovať na bočnej strane, v historických kostoloch bolo ponechané v komplexe pôvodného hlavného oltára. Zrušili sa aj predoltárne zábradlia. V niektorých kostoloch sa pristúpilo aj k radikálnejším úpravám – napríklad k odstraňovaniu nepoužívaných kazateľníc alebo aj starších spovedníc.²⁹ Pokiaľ však takýto starší mobiliár nebráni bohoslužobným účelom, je potrebné, v súlade s koncilovými dokumentami, všetok hodnotný mobiliár a výzdobu chrániť a v rámci možností i zapájať do obradov³⁰. Ešte väčším

²⁴ Koncilové dokumenty nepredpokladali jednoznačnú zmenu obrátenia kňaza, ťažisko bolo položené na aktívnu účasť veriacich. Inštrukcia Inter OEcumenici z 26. 9. 1964 však v bode 91 píše, že je vhodné vybudovať nový oltár posunutý, aby sa mohlo celebrowať tvárou k ľudu. *Posvätná kongregácia obradov. Inštrukcia Inter OEcumenici. Ako správne používať Konštitúciu o posvätnnej liturgii*, preklad: Anna Koniárová, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2001, s. 46. Celebrovanie liturgie chrbtom k ľudu však ostáva naďalej legitímnym spôsobom, napr. v starých kostoloch, kde to z priestorových dôvodov alebo inak nie je možné. Porovnaj: KRIVDA, „Oltár v pokoncilových liturgických normatívnych textoch“, 63-64.

²⁵ FILIPEK, „Sú naše kostoly estetické a liturgicky funkčné?“, s. 82.

²⁶ FILIPEK, „Chrám – teologický pohľad na dom Božieho ľudu“, s. 11.

²⁷ Má síce starokresťanský pôvod, ale ešte v stredoveku zaniklo. ADAM, *Liturgika*, s. 416.

²⁸ Pastoračný rozmer zvestovania Slova má svoje miesto a opodstatnenie v transformačnom procese človeka. Ioan Dinu LAKATOS, „Transformácia človeka pomocou Božieho slova“, *Testimonium fidei. Časopis pre teológiu a katechetiku* 4, č. 2 (2016) s. 212.

²⁹ Napr. Lukáš SEKERÁK, „Adaptácia liturgického priestoru po Druhom vatikánskom koncile – prípadová štúdia“, in *NOVA ET VETERA Cirkevné dejiny a liturgické pramene týkajúce sa Slovenska*, ed. Andrej Krivda, Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2025, s. 81 – 100.

³⁰ Ivan GOJDIČ, „Historická sakrálna architektúra a potreby súčasnosti“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok. 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 98.

zásahom boli zmeny vnútornej orientácie – v niektorých chrámoch umiestnili oltár, ambo i sedenie do stredu jednej z bočných stien a sedenie veriacich vejárovito usporiadali k tomuto novému ťažisku. Tým sa umožnilo jeho obkolesenie veriacimi. Tým sa zmenila celková koncepcia vizuálnej stratégie staršieho chrámu. Presbytérium v takom prípade ostalo ako eucharistická kaplnka, prípadne s krsiteľnicou, ak šlo o farský chrám³¹.

Uvedené zmeny sa udiali v pomerne rýchlom v časovom slede na západe aj v krajinách východného bloku. U nás prebehli tieto úpravy koncom 60. rokov. Treba povedať, že v drvivej väčšine to boli jednoduchšie riešenia viac utilitárneho charakteru a mali skôr charakter provizórií. Spravidla boli bez výtvarného konceptu, zhotovované stolárskymi majstrami za využitia rôznych historizujúcich dekorácií. Až do konca 80. rokov fungovali podobné „družstvá“, ktoré realizovali chrámový interiér v takýchto neinvenčných tvaroch s dôrazom na dekoráciu, často s aplikovaním gotizujúcich prvkov. Aj v západnej Európe bola výmena liturgického mobiliáru rýchlou záležitosťou, nakoľko bolo treba čím skôr utvoriť podmienky pre priebeh novej liturgie. Predsa však len s väčšou výtvarnou úrovňou, i keď ani tu sa nevyhlo rýchlym a neinvenčným riešeniam.

Zmeny liturgických priestorov a prvkov v súčasnosti

Tento stav sa začal u nás meniť po roku 1989 s obrodou spoločnosti a vzrastom celkovej návštevnosti kostolov. Staršie provizória postupne nahrádzajú výtvarne náročnejším liturgickým mobiliárom, v oveľa väčšej miere zadávaný profesionálnym autorom – architektom, sochárom³². Čiastočne sa toto obdobie kryje aj so stavebným boomom novostavieb kostolov celé 90te roky, najmä však v ich prvej polovici. Bolo by však omylom domnievať sa, že všetko je už ukončené. Aj v súčasnej dobe naďalej dochádza k výmene liturgických interiérových prvkov – ambón, oltárov, sedesov, tabernákulí, lavíc, spovedníc a pod. Dochádza k nim jednak parciálne (teda iba v zmysle výmeny prvkov bez iných zásahov do stavebnej substancie), alebo v rámci celkovej stavebnej obnovy – v prípade pamiatok s metodickým usmernením.

Rovnako dochádza k výmene starších pokoncilových liturgických mobiliárov aj v západnej Európe, takže sa ukazuje, že nejde o izolovaný jav. Zrejme to súvisí i s novými nárokmi na výtvarnú výrazovosť, umeleckú kvalitu či sledovanie

³¹ Ďalšie dôvody zásahov do historických stavieb boli technického charakteru v záujme zvýšenia pobytového štandardu. Išlo napr. o elektrické vedenia, rozvážacie skrine, zavádzanie osvetlenia, vykurovanie teplovodnými systémami (radiátory, trubkové systémy), elektrickými odporovými doskami alebo žiaričmi, a to vo viacerých fázach podľa technického pokroku osvetľovacích prvkov. Nový oltárny priestor si vyžadoval káble k ozvučovacej technike. Často bola podlaha pre pohyb bariérová, najmä pri pokrytí kobercami.

³² Andrej BOTEK, „Výtvarné dotvorenie sakrálneho interiéru“, in *Sakrálné stavby, 10 rokov výstavby. Zborník prednášok*, Bratislava: Dom techniky ZSVTS, 2002, s. 54.

súčasných trendov tvorby. Tieto snahy dobre prezentovala súťaž na nové presbytérium v kostole Santa Maria del Fiore vo Florencii (1997), kde bolo vyzvaných osem architektov svetového mena na obnovu ústredného liturgického priestoru. Jasná kritériá nevyzývali k formálnym napodobeniam, ale k hľadaniu ideových významových rovín pre materiály, tvary, farby, k hľadaniu súčasných znakových a symbolických riešení v existujúcej priestorovej situácii.³³

Iným prípadom sú situácie, keď došlo k narušeniu objektu, ako naposledy po požiari Katedrály Notre Dame v Paríži, kde obnova dala podnet k celkovej výmene nielen liturgických prvkov, ale aj vitráží. Každopádne však oblasť úprav interiérov v rámci záverov koncilu nemôžeme hodnotiť ako navždy uzavretú kapitolu. V nasledujúcej časti sa chceme venovať niektorým príkladom, realizovaným v 21. storočí.

Často dochádza aj k novému preriešeniu podest, najmä vtedy, ak staršie boli umiestnené len v okolí oltára, a teda v presbytériu sa muselo prekonávať viac klesajúcich a stúpajúcich úrovní. Staršie podesty boli drevené, v ostatnom čase sa menili za dlažbu. Takto sa zjednotilo platô s novou mramorovou dlažbou v bratislavskom kostole jezuitov, i keď bol ponechaný starší liturgický mobiliár. V bratislavskom kostole kapucínov rovnako došlo k zjednoteniu podesty presbytéria a novým liturgickým prvkom (oltár, ambo). V tomto prípade sú nové prvky drevené, keďže sú kapucíni prísnyim rádom s dôrazom na jednoduchosť. V oboch prípadoch sa ponechali zvýšené časti na sedenie. Z dreveného materiálu je realizovaný i liturgický mobiliár v Záhorskej Bystrici. V bývalom kostole františkánov v Skalici bolo nové platô vyriešené dynamicky – dve nerovnaké krivky sa pretínajú nesymetricky, pričom v ich hrote je situované ambo. Gotická kaplnka sv. Kataríny v Bratislave dostala pri slohovej obnove do gotickej podoby nový liturgický mobiliár, reagujúci na stredoveké inšpirácie.³⁴

Všeobecne platí, že oltár má byť pevný, v odôvodnených prípadoch prenosný. Mal by byť celý z pevného materiálu – kameňa, alebo aspoň jeho menza³⁵. Prípúšťajú sa však i iné materiálové možnosti – drevo (opodstatnené najmä v prípade rehoľných chrámov), kov, sklo, resp. kombinácie materiálov. S návrhom oltára potom súvisí riešenie ostatných liturgických prvkov, najmä amba, sedesov, tabernákula (ak neostalo v rámci hlavného oltára), krstiteľnice (ak ide o farský kostol), prípadne aj spovedníc, lavíc a samozrejme riešenia liturgického platô. Ak

³³ „Otto progetti per il coro di Santa Maria del Fiore/Eight designs for the choir of S. Maria del Fiore“, *Ecclesia. Arte, architettura e comunicazione* 12 (1997): 24-32. Tiež Beata POLOMOVÁ, „Vrstvy – premeny oltárneho priestoru“, *Projekt. Revue slovenskej architektúry*, roč. 42, č. 2 (2000): 67.

³⁴ Spomenuté realizácie sú príklady tvorby jednotlivých autorov tohto príspevku.

³⁵ Amantius AKIMJAK, „Kostol po Druhom vatikánskom koncile“, in Hlinický, J. a kol.: *Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia*, ed. Jozef Hlinický, Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, 2002, s. 49.

sme spomínali, že najmä v našich podmienkach boli realizácie často historizujúcich tvarov a často pôsobili provizórne, pri úpravách za posledných 25 rokov sa vyznačujú autorským konceptom. V posledných cca 15 rokoch môžeme badať odklon od skulpturálnej mnohosti v prospech jednoduchých až archetypálnych tvarov. Napríklad nový oltárny priestor vo farskom kostole v Topoľčanoch.

Predovšetkým spomeňme nové úpravy v Chráme Notre Dame v Paríži, ktorý bol postihnutý požiarom v roku 2019. Počas obnovy sa pristúpilo k celkovej výmene liturgických prvkov i pódia. Vymenili sa aj pôvodné vitráže za moderné, čo však vyvolalo aj nesúhlasné reakcie. Koncom roku 2024 bol kostol slávnostne znovu-otvorený. Oltár sa dostal na nové stupňovité pódium v krížení lodí. Jeho tvar je jednoduchý zrezaný polvalec, pripomínajúci kolísku, čo spôsobuje pocit nadľahčenia. Ambo pripomína otvorenú knihu, je jednoduché bez akýchkoľvek výzdob. Táto prísna tvarová a farebná čistota vhodne zapadá do gotického interiéru bez toho, aby mu konkurovala, alebo ho rušila.

Možno však konštatovať, že podobný princíp uloženia vo vrchole polgule sa v sakrálnych interiéroch uplatňuje už dlhšiu dobu. V pražskom Kostole Najsv. Srdca Pána na Vinohradoch v roku 2018 realizovali nové kamenné plató a kamenný oltár v tvare polelipsodiu. Stojí naozaj na jednom bode, pričom z dôvodu, že pod presbytériom je klenba krypty, museli byť uskutočnené špeciálne kotvenia. Rovnaký tvar má oltár v obnovennej Katedrále sv. Hedwigy v Berlíne, posvätený koncom roku 2024. V našich podmienkach posvätili roku 2023 podobný kamenný polguľový oltár v Kostole Sedembolestnej Panny Márie v Martine. Efekt zužovania má aj oltár kostola v Litomyšli z roku 2023. Je to vlastne zrezaný ihlan so skosenými hranami. Na rovnakých princípoch je riešené i ambo a sedadlo.

Časté sú tiež liturgické prvky hranolovitého základu. V Kostole Panny Márie v Linzi (2019) na novom pódii stojí kamenný oltár ako plnostenný nezdobený hranol. Pieskovcový plnostenný hranol s kruhovým reliéfom v čele je aj v kostole (Kostole) sv. Bartolomeja v českom Kolíne (2024). Oltár v nemeckom Sendene (2017) je tiež plnostenný kubus, ale povrch má členený hladkou plochou a piatimi nerovnakými pásmi hrubo tesanej plochy. Menzu má z čierneho mramoru, zapustenú. Podobne je členené i ambo. Časté bývajú i tvary pripomínajúce stôl – prevažne hrubšia menza na mohutných rohových podperách. Takto je riešený nový oltár kostola v Seredi (2017). V čele má reliéfnu dekoráciu.

Náročnejšiu tvarovú skladbu má oltár v Humennom (2020). Menza je pomerne hrubá, podnož pozostáva z dvoch krivkových častí. Oltár v Žiari nad Hronom (2022) je členený stupňovito ustupujúcimi svetlými platňami, v čele má krížovú perforáciu, ukončenú sivým pozadím. Oltár kostola Panny Márie v Maria Taferli

(2010) má tvar rotujúceho rozširujúceho sa obdĺžnika, tvar geometrického výrezu s posunom má oltár vo Wolfsbergu (2014).

Príkladom sochársky ponímaných prvkov je napr. liturgický mobiliár Kostola sv. Ondreja v Komárne. Ide o kombináciu kamenných častí a kovových (bronzových) prvkov s bohato skulpturálnym tvarovaním (2020). Liturgický mobiliár sochársky náročnejšej skladby je aj v Kostole sv. Gorazda v Dolnom Moštenci. Prvky sú riešené skladbou oblých segmentov zo sivého kameňa, vírivo obtáčané bronzovými páskami. Krstiteľnica je ako valcový útvar dekorovaný kvapkami. Pozadiu dominuje dynamický kríž. Nový liturgický mobiliár farského kostola v Kežmarku (2024) je z kamenného materiálu, udivuje však výraznou dynamikou, ktorá pôsobí, akoby boli nehmotné. Súčasťou napätia je i zakomponovanie skleneného panelu s dynamickým obrysom.

Zaujímavé sú nové liturgické prvky v Katedrále sv. Petra a Pavla v Brne, riešené v kombinácii kameňa (menza, pult) a kovových prepletaných prútov. Pôsobia tak ľahko a transparentne. Sochárske stvárnený je aj oltár v Kostole milosrdných bratov v Brne, kde podnož tvorí kompozícia kovových stél a sklenená menza (2022). Liturgické prvky Kostola sv. Jozefa v Grazi (2008) pôsobia ako popretie hmotnosti. Ťažké kamenné dosky z porfýru nesie sústavu subtlých oceľových tyčiek. Oltár kostola v Cappenbergu (2023) pozostáva z oceľového rámu s povrchom členeným víriacimi líniami. Oltár je otvorený, uplatňuje sa teda len rám. Podobným materiálovým riešením je i ambo.

Sklo sa väčšinou používa ako výtvarný prvok v kombinácii s kamenným kubusom (kostol v Angern, 2024). Celosklený oltár je v dominikánskom kostole v Bazileji (2015), kde sklené tabule sú použité ako rámovacie a výplňové prvky. Liturgické prvky z vrstveného skla v celej hmote bez iného materiálu nachádzame v Kostole sv. Jozefa v Greven (2019) alebo najnovšie v Münsteri (2025). Podobný stipes z vrstveného skla, ale s kamennou menzou a podnožou, má nový oltár kostola vo Veľkom Krtíši (2022). V kamennej menze sú relikviárové schránky Titusa Zemana a sestry Zdenky Schelingovej. Oltár a ambo vo farskom kostole v Hartbergu (2022) majú v prednom pláne sklené farebné kubusy, nosné časti sú kovové. Liturgické prvky, kde kamenné platne nesú subtlé sklené tabule Kostola v St. Magdalene pri Hartbergu (2009) pôsobia akoby bez tiaže. Medzi sporné prípady môžeme rátať nový oltár kostola v Slanom (2013), ktorý síce farebne ladí s červenou polychrómiou barokového hlavného oltára, ale v danom priestore vyzníeva agresívne.

Liturgické prvky v kostole v Gmunde (2009) sú nahrubo tvarované z drevenej guľatiny. Oltár z veľkého kmeňa má v strede perforáciu v tvare kríža. Kontrast hrubo opracovaných prvkov je v prílišnom napätí s gotickým interiérom. Oltár

kaplnky na bratislavskej onkológii je drevený, v asymetrickej kompozícii pevnej podnože s reliéfom štylizovanej ryby a jednostranného stĺporadia³⁶. Aj v súčasnosti sa však ešte vyskytujú riešenia, ktoré používajú historizujúce motívy. Teraz posvätené nové drevené ambo a oltár v Kostole Panny Márie v Uničove (2025) je archaické, historizujúce a tvaroslovne korešponduje s obdobím 19. stor.³⁷ V tej dobe došlo k akejsi legitimizácii historizujúceho výrazu a foriem, čo býva sprievodným javom objektivizácie tradície³⁸

Hoci zameraním tohoto príspevku sú kostoly katolícke a ich súčasné úpravy, vyplývajúce z liturgickej obnovy po Druhom vatikánskom koncile, výmenu liturgických prvkov za tvarovo i výtvarne aktuálnejšie, môžeme pozorovať aj pri chrámoch protestantských denominácií. Spomeňme napr. zmenu liturgického mobiliáru evanjelického kostola z roku 1996 v Hattigene (časť Winz Baak), ku ktorej došlo v roku 2002. Oltárny priestor dostal novú podestu s oltárom v základnom „menhirovom“ tvare odkazujúcim na stôl, s ktorým tvarovo korešpondujú i drevené lavice. Tvarový kontrast k hranolovitému ambu tvorí mäkká oblá krstiteľnica (Englert, 2003, 167). Podobne upravili liturgický priestor v neogotickom kostole v Herne výrazným vysunutím do priestoru. Dôvodom boli potreby detských bohoslužieb³⁹.

Záver

Závery Druhého vatikánskeho koncilu v liturgii priniesli viaceré zmeny a podnety, ktoré sa nutne preniesli nielen do riešenia novej sakrálnej architektúry, ale aj do úprav liturgického interiéru historických i nedávno budovaných chrámov. Obrat celebranta smerom k ľudu, princíp zhromaždenia veriacich okolo Pánovho stola a pod., znamenali nové nároky na priestorové usporiadanie. Preto sa pomerne rýchlo realizovali príslušné zmeny (vysúvanie oltárov, ambon, zmena sedenia kňaza a asistencie a pod.). Keďže šlo o rýchle umožnenie novej liturgie, často sa týkalo jednoduchšie riešenia bez výtvarnej invenčnosti. Lepšia bola v tomto ohľade situácia na západe. V našich podmienkach došlo k celoplošným úpravám prevažne koncom 60. rokov. I keď vznikli viaceré zaujímavé prvky, všeobecne šlo o menej invenčné riešenia, často len remeselného charakteru, „vylepšené“ historizujúcim dekorom, pôsobiace často ako provizórium.

³⁶ V súvislosti s celkovou prestavbou objektu sa rieši i nová kaplnka v inom umiestnení. Autorom pôvodného interiéru je A. Botek.

³⁷ Akoby sa tu aplikoval kánon z roku 1918, ktorý požadoval zachovávanie foriem ustálených tradíciou, čo bolo príčinou historizmu, štylizmu a stagnácie dlho v 20. stor. HANUS, *Kostol ako symbol*, s. 362.

³⁸ Mirko ROTH, „Religiöse Traditionen. Bedingungen von Traditionsumbildungsprozessen im Rahmen kultursemiotischer und wissenssoziologischer Prozesse“, in *Traditionstheorie im Gespräch der Wissenschaften*, ed. Jaroslav Vokoun, Zürich: LIT Verlag, 2019, s. 199.

³⁹ Podobne sú v zahraničí rešpektované úpravy, ktoré boli vyvolané „rozdelením“ pôvodného interiéru kostola na novú – menšiu liturgickú zónu a zostávajúcu väčšiu zónu pre inú funkciu. Nou môžu byť priestory pre slávnostnú bohoslužbu, pastoračné centrum, knižnice (napr. evanjelicky Kostol Sv Kríža v Berlíne).

Od začiatku nového tisícročia sa všeobecne začínajú v mnohých prípadoch staršie liturgické prvky meniť, a to nielen u nás, ale aj v západnej Európe. Všeobecne možno konštatovať, že sa zvyšuje ich autorská koncepcia a umelecká úroveň. Okrem praktických – dispozično prevádzkových kritérií tu vystupuje najmä otázka výtvarnej koncepcie. V ostatnom čase sledujeme ústup od historizujúcich, resp. dekoratívnych riešení v prospech autenticky novodobých a skôr minimalistických konceptov. Z uvedených príkladov vidíme, že hoci cirkevné inštrukcie predpisujú v prípade pevných oltárov kameň ako materiál pre menzu⁴⁰, badáme aj realizácie z dreva, kovu i skla. Hoci v bežnej populácii sa dal najmä v minulosti vnímať príklon k historickosti, čoraz viac sú veriacimi akceptované aj moderné, či minimalistické realizácie. Normálnym sa totiž jav stáva mierou nášho oboznámenia a osvojenia, resp. privlastnenia⁴¹. Pôvodná historická názornosť, inšpirácie a citácie sa opúšťajú. Nestráca sa však vnútorný zmysel, symbol diela. Súčasná tvorba ho však vyjadruje vlastnými vyjadrovacími prostriedkami⁴². Ako pripomínal pápež Ján Pavol II. v liste umelcom (1999), že „oddávna jestvujúce spojenectvo medzi evanjeliom a umením obsahuje ponad funkcionálne požiadavky výzvu prenikať s tvorivou intuíciou do tajomstva vteleného Boha a súčasne do tajomstva človeka“, je prirodzené, že dnešná doba reflektuje vieru cez dnešné akcenty⁴³. Aplikácia záverov Druhého vatikánskeho koncilu pre interiérové úpravy teda vôbec nie je raz navždy uzavretá kapitola.

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/0723/23 Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia.

BIBLIOGRAFIA

ADAM Adolf, *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Vyšehrad, 2001.
AKIMJAK Amantius, „Kostol po Druhom vatikánskom koncile“, in Hlinický, J. a kol.: *Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia*, ed. Jozef Hlinický, Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity, 2002, s. 46-51.

⁴⁰ *Všeobecné smernice Rímskeho misála*, s. 53, body 298-301.

⁴¹ Daniela BENDŽALOVÁ, „Normalita ako predpoklad skúsenosti“, *Studia Capuccinorum Boziniensia IX.*, 10, č. 9 (2024): 204.

⁴² Damián BEREČ, Ludmila BEREČOVÁ, „Nové liturgické zariadenia v historickej sakrálnnej architektúre“, in *Bardkontakt 2010. Problematika mestských pamiatkových centier. Zborník prednášok*, Bardejov: Mesto Bardejov, 2010, s. 28.

⁴³ *List Pápeža Jána Pavla II. umelcom*, preklad: Vlastimil Dufka SJ, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999, bod 14, dostupné: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-umelcom-1999>.

- BENDŽALOVÁ Daniela, „Normalita ako predpoklad skúsenosti“, *Studia Capucinorum Boziniensia IX.*, 10, č. 9 (2024): 108-120.
- BEREC Damián, BERECOVÁ Ľudmila, „Nové liturgické zariadenia v historickej sakrálnej architektúre“, in *Bardkontakt 2010. Problematika mestských pamiatkových centier. Zborník prednášok*, Bardejov: Mesto Bardejov, 2010, s. 27-29.
- BOTEK Andrej, „Kostol ako miesto pre tajomstvo“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 89-91.
- BOTEK Andrej, *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre. Dizertačná práca*, Bratislava: FA STU, 2005.
- BOTEK Andrej, „Katolícky kostol v dnešnej diskusii“, *Studia Aloisiana* 14, č. 2 (2023): 13-30.
- ENGLERT Kerstin, „Ein Raum zur Entfaltung. Umbau und Sanierung der Evangelischen Kirche in Winz Baak“, *Kunst und Kirche, Ökumenische Zeitschrift für Architektur und Kunst* 66, N. 3 (2003): 167-168.
- FILIPEK Andrej, „Chrám – teologický pohľad na dom Božieho ľudu“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 7-13.
- FILIPEK Andrej, „Sú naše kostoly estetické a liturgicky funkčné?“, in *Kríza kresťanskej kultúry? Znepokojenie - nádej – perspektívy*, ed. Alena Piatrová, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2007, s. 80-88.
- GENČUROVÁ Gabriela, „Dejinný kontext a teologické otázky *Dei Filius*“, *Verba Theologica. Teologický časopis*, XVI, č. 1 (2017): 31-54.
- GOJDIČ Ivan, „Historická sakrálna architektúra a potreby súčasnosti“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 96-99.
- HANUS Ladislav, *Kostol ako symbol*, Bratislava: Lúč, 1995.
- HLINICKÝ Jozef, „Kostol pre našu dobu“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 23-40.
- KARDIS Kamil, KUNDRAČÍKOVÁ Katarína, „Náboženská zmena na pozadí sociokultúrnych dôsledkov“, *Theologos, Theological revue*, 21, č. 2 (2019): 72-82.
- KOREC Ján Chryzostom, *O tajomstvách a Zjavení*, Bratislava: Lúč, 1993.
- KRIVDA Andrej, „Oltár v pokoncilových liturgických normatívnych textoch“, *Liturgia. Časopis pre liturgickú obnovu*, 21, č. 1 (2011): 50-51.
- Kunst im heiligen Dienst. Werkheft. Liturgischer Kirchenbau nach dem Konzil*, Hrsg. Elfriede Kiel, Karl Schollmeier, Leipzig: St. Beno-Verlag, 1967.
- LAKATOS Ioan Dinu, „Transformácia človeka pomocou Božieho slova“, *Testimonium fidei. Časopis pre teológiu a katechetiku* 4, č. 2 (2016): 204-215.

List Pápeža Jána Pavla II. umelcom, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999, preklad: Vlastimil Dufka SJ, dostupné: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/list-umelcom-1999>.

MAĎAR Martin, „Synodalita oživuje prijatie ekleziológie Božieho ľudu a teológie miestnej Cirkvi“, *Verba Theologica. Teologický časopis*, 22, č. 1 (2023): 20-34.

<https://doi.org/10.54937/vt.2023.22.1.20-34>

MOJZEŠ Marcel, „Od reformatio k metamorfosis. Nový biblický a duchovný rozmer pojmu „reforma liturgie“, *Theologos, Theological revue*, 22, č. 1 (2020): 165-172.

„Otto progetti per il coro di Santa Maria del Fiore/Eight designs for the choir of S. Maria del Fiore“, *Ecclesia. Arte, architettura e comunicazione* 12 (1997): 24-32.

PETRÁČEK Tomáš, „Druhý vatikánský koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI,“ *Verba Theologica. Teologický časopis*, 15, č. 1 (2016): 5-24.

POLOMOVÁ Beata, „Interpretácia hodnôt sakrálnej architektúry. Úpravy historických presbytérií“, in *Metodológia obnovy architektonického dedičstva*, ed. Martina Patschová, Bratislava: Fakulta architektúry STU, 2000, s. 74-77.

POLOMOVÁ Beata, „Vrstvy – premeny oltárneho priestoru“, *Projekt – revue slovenskej architektúry* 42, č.2 (2000): 66-67.

POLOMOVÁ Beata, „Svetlo v kostole“, in *Príbehy pamiatok a obrazov. Zborník príspevkov k sedemdesiatinám Ivana Gojdiča*, eds. Ingrid Halászová, Peter Megyesi, Richard E. Pročka, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta (2018), s. 350-361.

ROTH Mirko, „Religiöse Traditionen. Bedingungen von Traditionsumbildungsprozessen im Rahmen kultursemiotischer und wissenssoziologischer Prozesse“, in *Traditionstheorie im Gespräch der Wissenschaften*, ed. Jaroslav Vokoun, Zürich: LIT Verlag, 2019, s. 184-222.

„Sacrosanctum Concilium – konštitúcia o posvätnéj liturgii“, in *Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I.*, prel. Stanislav Polčín, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993, s. 181-223.

SEPP Peter, „Anamneticko-epikletický rozmer modlitby, ako determinant modlitbového priestoru“, in *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*, ed. Magdaléna Kvasnicová, Štefan Šlachta, Ladislav Čarný, Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, 2000, s. 30-36.

SEKERÁK Lukáš, „Adaptácia liturgického priestoru po Druhom vatikánskom koncile – prípadová štúdia“, in *NOVA ET VETERA Cirkevné dejiny a liturgické pramene týkajúce sa Slovenska*, ed. Andrej Krivda, Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2025, s. 81-100.

SEPP Peter, „Potrebuje cirkev na Slovensku len kostoly?“, in *Kostol ako symbol. Zborník prednášok. Ružomberok 2000*, ed. Beata Polomová, Bratislava: Združenie kresťanských pracovníkov kultúry, 2001, s. 49-56.

SLIVKA Daniel, „Paul Ricouer – teória odstupov a jeho prínos v interpretácii symbolov“, *Theologos, Theological revue* 22, č. 1 (2020), s. 200-207.

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok

Fakulta architektúry a dizajnu STU

Nám. Slobody 19, Bratislava 812 45

andrej.botek@stuba.sk

Ing. arch. Beata Polomová, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok

Fakulta architektúry a dizajnu STU

Nám. Slobody 19, Bratislava 812 45

beata.polomova@stuba.sk

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

01 Nové ambo v kostole bratislavských kapucínov, 2009.
Autor a foto: Andrej Botek.

02 Liturgický mobiliár kaplnky sv. Kataríny v Bratislave, 2008.
Autor a foto: Beata Polomová.

03 Nové plató a mobiliár vo farskom kostole v Topoľčanoch, 2009
(B. Polomová). Zdroj: <https://www.facebook.com/farnost.topolcany.sk/>

04 Nové plató a liturgické prvky v chráme Notre Dame v Paríži, 2024. Zdroj: https://www.epochtimes.sk/pozrite-ako-vyzera-obnovena-katedrala-notre-dame-5-rokov-po-katastrofalom-pozari-foto_28749.html

05 Nový oltár a úpravy v kostole Najsv. Srdca Pána v Prahe, 2018. Zdroj: <https://srdcepane.cz/farnost/novy-oltar/>

06 Nový oltár v katedrále sv. Hedvigy v Berlíne, 2024. Zdroj: <https://www.erzbistumberlin.de/medien/schlaglichter/schlaglicht/news-titel/mit-steinen-von-vielen-menschen-geschaffen/>

07 Nový oltár v kostole Sedembolestnej Panny Márie v Martine, 2023. Zdroj: <https://standard.sk/364106/jeden-z-najvacsich-kostolov-na-slovensku-ma-novy-oltar>

08 Nové liturgické zariadenie kostola v Litomyšli. 2023. Zdroj <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/jen-dva-dny-mel-designer-na-navrh-noveho-oltare-stepan-jilek-vymyslel-moderni-prvek-ktery-krasli-kostel-v-litomysli>

09 Nový liturgický mobiliár v kostole Panny Márie v Linzi, 2019. Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Neuer_Altar_in_Mariendom_in_Linz.jpg

10 Kubický oltár v kostole sv. Bartolomeja v Kolíne, 2024. Zdroj: <https://www.mukolin.cz/vysveceni-noveho-oltare-v-chramu-sv-bartolomeje/d-19641>

11 Hranolový oltár v kostole sv. Vavrinca v Sendene, 2017. Zdroj: <https://www.kirche-und-leben.de/artikel/gemeinde-in-senden-kehrt-in-laurentius-kirche-zurueck>

12 Oltár v podobe kamenného stola vo farskom kostole v Seredi, 2017. Zdroj: <https://www.abu.sk/archiv/spravy/v-seredskom-kostole-konsekroval-arcibiskup-orosch-novy-obetny-stol>

13 Rotujúci tvar oltára v pútnickom kostole Maria Taferl, 2010. Zdroj: <https://architektur.hoerbst.com/projekt/altar-basilika-maria-taferl-josef-ullmann/>

14 Oltár vo Wolfsbergu s geometrickým členením kubusu, 2014. Zdroj: https://www.kath-kirche-kaernten.at/dioezese/detail/C2488/stadtpfarrkirche_wolfsberg_festgottesdienst_mit_bischof_schwarz

15 Nový oltár v kostole sv. Ondreja v Komárne, 2020. Zdroj: <https://najuha.sk/novy-oltar-v-kostole-svateho-ondreja-vytvory-autora-oltaru-sa-nachadzaju-aj-vo-vatikane/>

16 Nové liturgické zariadenie v kostole v Dolnom Moštenci, 2001. Autor a foto: D. Monček

17 Dynamicky stvárnené kamenné liturgické prvky kostola v Kežmarku, 2024. Zdroj: <https://www.fara-kezmarok.sk/blog/novy-mobilier-v-nasej-bazilike>

18 Nové liturgické prvky katedrály sv. Petra a Pavla v Brne, 2021. Zdroj: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/brnenskou-katedralu-zdobi-moderni-oltar-posvetil-ho-biskup-vojtech-cikrle-202105.html

19 Oltár v kombinácii sklo – kov – kameň v Kostole milosrdných bratov v Brne, 2022. Zdroj: <https://zpravy.proglas.cz/udalosti/novy-oltar-u-milosrdnych-bratri-posvetil-emeritni-brnensky-biskup-vojtech-cikrle/>

20 Kostol sv. Jozefa v Grazi – levitujúce kamenné platne na subtilných kovových podperách, 2008. Zdroj: <https://www.kaindlbauer.com/projects/altarraumgestaltung-pfarre-st-josef-graz/>

21 Kovový rámový oltár kostola v Cappenbergu, 2023. Zdroj: <https://www.kirche-und-leben.de/artikel/bischof-genn-weiht-neuen-altar-in-cappenberger-stiftskirche>

22 Angern –kamenný oltár s umeleckým sklom, 2024. Zdroj: <https://www.katholisch.at/aktuelles/149141/steiermark-neugestaltung-der-pfarrkirche-anger>

23 Celosklenný oltár kostola dominikánov v Bazileji, 2015. Zdroj: <https://www.ckk-bs.ch/bericht/125>

24 Oltár a ambo z vrstveného skla, kostol sv. Jozefa v Greven, 2019. Zdroj: https://www.bistum-muenster.de/startseite_aktuelles/newsuebersicht/news_detail/glaeserner_altar_steht_fuer_offene_kirche

25 Stipes z vrstveného skla v kostole vo Veľkom Krtíši s relikviárovými schránkami v kamennej menze, 2022. Zdroj: <https://bbdieceza.sk/diecezny-biskup-konsekroval-nove-oltare-vo-farnostiach-velky-krtis-a-sklabina/>

26 Celosklenné liturgické prvky kostola Pannz Márie v Münsteri, 2025. Zdroj: https://www.alpbachtal.at/en/info-and-service/alpbachtal-a-z/Church-of-the-Assumption-of-the-Blessed-Virgin-Mary-Parish_isd_33404

27 Farský kostol v Hartbergu – liturgické prvky s farebnými sklenými kubusmi, 2022. Zdroj: https://www.meinekirchenzeitung.at/steiermark-sonntagsblatt/c-pfarrleben/raum-fuer-eine-grosse-vielfalt_a34647

28 Sklené podnože a kamenný platne liturgických prvkov kostola v St. Magdalene pri Hartbergu, 2009. Zdroj: <https://stmagdalena-hartberg.graz-seckau.at/>

30 Drevené hrubotesané liturgické prvky kostola v Gmünde, 2009. Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuer_Altar.JPG

32 Drevený historizujúci oltár v kostole Panny Márie v Uničove, 2025. Zdroj: <https://www.facebook.com/UnicovCityAdministration/posts/nov%C3%BD-olt%C3%A1%C5%99-v-kostelepublikov%C3%A1no-v-ned%C4%9Bli-19-ledna-2025v-kostele-nanebevzet%C3%AD-pann/909864174662670/>

29 Sporné riešenie oltára v kostole v Slanom, 2013. Zdroj: <https://www.archinfo.sk/kalendarium/norbert-schmidt-primluva-za-soucasnost-nove-umenie-v-starom-kostole.html>

31 Drevený oltár kaplnky v bratislavskej Onkológii, 1994. Autor a foto: Andrej Botek.